

Kardos Tibor:

1. Nehéz lenne a kérdésre válaszolni: a személyes emlékek egész özöne köt, elsősorban Pécshez. Hiszen 1926 ősztől egy év megszakítással, amikor is a római egyetemhallgatója voltam, 1933 ősziig Pécsen töltöttem az év túlnyomó részét, nem egyszer a nyarait is. Majd pedig 1944 őszién is Pécsre menekültem a Kis-Szókó szőlői közé, s itt is éltem, dolgoztam 1946 ősziig, amikor a római egyetem tanára lettem. A megyéről is vannak emlékeim. A szomszédos Tolnában, a bonyhádi gimnáziumban érettségiztem 1926 júniusában, s mielőtt ősszel megkezdődött volna Pécsen az egyetemi oktatás, két hónap telt el, amit valahol úgy kellett eltöltenem, hogy fenntarthatassam magamat. Pécsről délre, az Ormányság határán, Baranyamindszent közelében vállaltam instruktorságot egy bérlő két nagyon kedves és nagyon rossz-tanuló fia mellett. Itt közelről ismertem meg a „baranyai” népet. Páprádpusztáig, Borostyánpusztáig, Vajszlóiig láttam be a vidéket.

Mindenki tudja, mit jelent egy fiatalembernek az egyetem, ha szomszéd a tudásra, az irodalomra, a művészetre, s a pécsi egyetem ebben az időben nagyon jó volt. Itt alakítottuk meg a Batsányi János Társaságot is, melyről már szóltam. S az egyetem hallgatói közül választottam élettársamat is. Itt születtek gyermekeim, ide menekültem veszedelmemben. Összefűz a város munkásaival és értelmiségi embereivel az 1944-46-osévek roppant erőfeszítése, hogy újra sarjasszuk Pécs kulturális életét. Elvonulnak emlékezetemben az egyes mozzanatok, vagy inkább csak néhány, mert valamennyit alig lehetne felsorolni. 1945. január 12: a pécsi Bölcsészeti Kar helyreállítása tanárképző tanfolyamok formájában Holub József rektor és a Vörös Hadsereg pécsi parancsnoka segítségével; a Dunántúli Napló életre támasztása, az Írók, Tudósok, Művészek Szakszervezetének létrehozatala, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság szervezetének és első előadás-sorozatainak kialakítása, előadások a volt Nemzeti Kaszinó helyiségében, mely Munkásotthon lett, a bányavidéken, a környéken, a pécsi kamara hangversenyek és kamaraszínház létrehozatala. Mindebben! a helyi értelmiség és mi, akik visszatértünk, szinte versengve vettünk részt: Bajcsa András, Csorba Győző, Bárdosi Németh János, Várkonyi Nándor, Takács Jenő, Székely György, Lissák Kálmán, Ernszt Jenő, a lelkes Szabó Pál Zoltán., a megboldogult Hegedűs Lajos, Győri János és magam. Mindenben támogattott bennünket az első pécsi főispán, Boros István, akinek biztatása nélkül nem is jöttem volna vissza Pécsre, 1944 őszién. Mögöttünk állt motorként a Boros István megalakította pécsi Kommunista Párt, a legjobb szervezetek egyike, melyet valaha is tapasztaltam. És micsoda pezsgés volt, milyen élet a felélesztett Bölcsészeti Karon! Egész Déldunántúl ifjúságából válogathattunk és sokan közöttünk ma az egész nép sorsa szempontjából jelentős munkahelyeken állnak. Kár volt 1946 nyarán megszüntetni a kialakulóban lévő Kart (már akkor kezdett éleződni a helyzet ezen a határvidéken).

2. Úgy vettem észre, hogy a szomszéd népek megbecsülése a magam esetében, mely a Batsányi Társaság, majd az Apolló körében is vezetett és utána is, itt alakult ki bennem, ahol e népek egy része, mint nemzetiség jelent meg. Amikor még, mint hallgató megírtam első munkámat, a délvidéki magyar Huszita Biblia-fordításról, más vidékekről olyan visszhang érkezett (1931-ben!), hogy „merész dolog”. Pécsen senki nem tekintette annak! A megértés, a türelem és a szabadság szelleme bizonyos fokig még ekkor is érvényesült, ha nem is a hivatalos politikában, de a társadalom legjobbjaiban. Érdemes lenne egyszer alaposabban feldolgozni az emlékezetes Pécs-Baranyai Köztársaság tényeit és hagyományait is! Így hát azt mondhatom, hogy a város és a vidék történeti, etnikai, gazdasági arculata, az erős munkásságot formáló bányavidék, a békében élő nemzetiségek (pedig volt, aki izgassa legalább is a német lakosságot!), eleven zenei és kulturális élete, az egyetem színvonala és

feszült légköre sokkal többet adott, mint hangulati impulzust: felismerésekre tett képessé, meggyőződést, bátorságot sugallt, és témát is adott. Említettem első munkám tárgyát, a második Janus Pannonius városában már kizárólag a magyar humanizmussal foglalkozott, s annak olasz és lengyel kapcsolataival, Mátyás udvarával (Callimachus. Tanulmány Mátyás király államrezonjáról) foglalkozó tanulmányaim súlypontja nem egyszer Pécs és a Délvidék felé mutat. „A magyar humanizmus kezdetei”-ben, mely magántanári értekezésem is volt, a Délvidék és a pécsi egyetem szerepe - hiszen kancellárja egyszersmind királyi kancellár is volt -, döntően bontakozik ki. Egyik legkedvesebb tanulmányom, melyhez nagyon ragaszkodom, a „Janus Pannonius bukása” 1935-ben készült és középpontjában Pécs áll. 1955-ben megjelent összefoglaló munkámban. „A magyarországi humanizmus kora”-ban Pécsnek és a Délvidéknek a szerepe ugyancsak igen jelentős. Tehát el lehet mondani, Pécs és Baranya bőven nyújtott témát, még hozzá nem is hangulati okából, de történeti szükségszerűség szerint. S úgy gondolom, hogy ez így lesz a jövőben is, ameddig gondolkodni és írni tudok.

3. Péccsel nemcsak olyan értelemben tartom fenn a kapcsolatot, hogy minden nyáron szakítok néhány hetet pécsi pihenésre, rokoni, baráti látogatásokra, de közös irodalmi munkásságot is folytatunk én és a pécsi írók közül néhányon. Ez már akkor megpecsételődött, amikor Rómába kerülve az Accademia D’Ungheria-ba egymásután találkozhattam Pécs és a Dunántúl legkiválóbb íróival, költőivel. A Batsányi János Társaság ugyanis (a felszabadulás utáni) javaslatomra elhatározta, hogy kibocsátja Janus Pannonius bilinguist teljes kiadását. Csorba Győző, Takáts Gyula, Weöres Sándor, már ekkor dolgoztak e fordításokon. Csorba Győző azóta nem egy nagy fontosságú közös vállalkozásban dolgozott velem együtt: így a közelmúltban megjelent Dante „Összes Művei”-ben vitt jelentős szerepet. Most pedig az immár több mint 5 éve készülő nagy Petrarca-Canzoniere fordításában van igen nagy érdeme Weöres Sándorral együtt: az ő fordításaik nemcsak a legszámosabbak, de, mint szerkesztő, merem mondani, a legszebbek is. Ezen felül a pécsiek közül régi tanítványom és kedves barátom a lelkes és tehetséges Rajnai László. Ősidőktől kezdve mély szeretet fűz Várkonyi Nándorhoz. Időnként részt vettem a „Dunántúl” folyóirat és a pécsi írók összejevetelein: egy szóval kapcsolataim a pécsi irodalmi élettel most is frissek és erősek.

Szerintem a mai pécsi irodalom országos viszonylatban is elsőrangú, és nagyszerű bizonyíték arra, hogy ma már „vidéki” nem jelent egyszersmind „provinciális”-t is. A szocialista fejlődés standardizálja, kiegyenlíti a kultúra színvonalát, egy-egy társadalmon belül az ország különböző pontjain. S ez a folyamat érezhető szerintem elsősorban Pécsen. Ezért javasoltam is már egyszer a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak a tavalyi keszthelyi vándorgyűlés programjaként, a vidéki irodalom kérdését, elsősorban a dél dunántúli írók hozzászólásaira számítva. Gyakorlati okokból nem valósulhatott meg a terv, de a tény, a jelenség fennáll, és erőt adhat pécsi íróársaimnak a még jobbhoz, a még erőteljesebbhez, a még kifejezőbbhöz.

4. S végül egy elmaradhatatlan kérdés, amelyről beszélnünk kell! Ennek a nagyszerűen fejlődő; gyönyörű városnak kulturális téren csonka a képe. Amíg nem állítják helyre a pécsi egyetem bölcsészeti karát, addig nem lehet Pécs teljes értékű kulturális centrum! Különösen azóta, hogy az Orvosi Egyetem különvált. A Jogi Kar egymagában, bármily kitűnő erővel rendelkezik, csak önálló fakultás. A Tanárképző Főiskola, bármennyire virágozzék is, nem töltheti be a tudományegyetem szerepét, már csak célkitűzésénél fogva sem. Emellett Pécsnek olyan gazdasági és történeti adottságai vannak, melyek egészen speciális, kiváló „Bölcsészet és Természettudományi Kar” létrehozására tennék alkalmassá. Hol lehetne jogosabban

művelni a délszláv, a bolgár, az új-görög irodalmat, az olasz, a francia irodalmat, hogy a Földközi-tenger más népeiről ne is beszéljünk, mint itt? A földrajztudomány és a geológia, a botanika, a kémia és a fizika egyes speciális tudományágai ugyan hol találhatnának olyan eredményes művelésre, mint itt, ahol a természeti és ipari feltételek ennyire megvannak? A szocializmus kulturális politikájának, az elmélet és gyakorlat szoros egymásra-vonatkoztatásának mintáját lehetne adni. S vegyük csak hozzá, hogy 1967-ben lesz az egykori pécsi egyetemalapításának 600 éves évfordulója. A Bölcsészeti Kar helyreállítása újabb hatalmas lendületet adna a pécsi és baranyai irodalomnak is.